

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

Pidämme nykyistä oma-aloitteista tiedonluovutusoikeutta lähtökohtaisesti perusteltuna ja tarpeellisena. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla tulee olla mahdollisuus ilmoittaa poliisille salassapitosäännösten estämättä tilanteissa, joissa he arvioivat, että henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan arviointi tai uhkaavan teon estäminen sitä edellyttää.

Katsomme kuitenkin, että nykyinen lainsäädäntö voisi olla riittävä, mikäli sen soveltamista tuettaisiin nykyistä paremmin valtakunnallisella ohjeistuksella, koulutuksella ja yhtenäisillä toimintamalleilla. Ammattilaiset haluavat lähtökohtaisesti ilmoittaa poliisille silloin, kun he kokevat, että kyseessä on todellinen ja vakava uhka. Ongelma ei näkemyksemme mukaan ole ensisijaisesti siinä, että ilmoittaminen perustuisi oikeuteen eikä velvollisuuteen, vaan siinä, että nykyisen ilmoitusoikeuden käytännön soveltaminen on epäselvää ja vaihtelevaa.

Pidämme tärkeänä, että ilmoitusoikeutta koskeva sääntely säilyy sellaisena, että se mahdollistaa ammattilaisen tapauskohtaisen harkinnan. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastilanteet ovat usein monimutkaisia ja kontekstisidonnaisia. Asiakas tai potilas voi esimerkiksi päihtyneenä, psyykkisessä kriisissä tai voimakkaan tunnetilan vallassa ilmaista asioita, joiden merkityksen arviointi edellyttää ammatillista kokonaisharkintaa.

Oma-aloitteinen ilmoitusoikeus antaa mahdollisuuden toimia silloin, kun uhka näyttäytyy ammattilaisen arvion mukaan todellisena. Tätä mahdollisuutta tulisi vahvistaa ensisijaisesti lisäämällä koulutusta siitä, millaisissa tilanteissa ilmoitusoikeutta voidaan käyttää, mitä tietoja voidaan luovuttaa ja miten luovutuksen välttämättömyyttä arvioidaan.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Suhtaudumme kriittisesti ehdotettuun oma-aloitteiseen tiedonluovutusvelvollisuuteen.

Emme pidä riittävästi perusteltuna, mitä lisäarvoa ilmoitusoikeuden muuttaminen ilmoitusvelvollisuudeksi toisi verrattuna nykytilaan, mikäli nykyisen sääntelyn soveltamisesta annettaisiin riittävä ohjeistus ja koulutus. Ammatillaiset eivät jätä ilmoittamatta siksi, etteivät he haluaisi ehkäistä väkivaltaa, vaan usein siksi, että ilmoituskynnys, salassapidon rajat ja tiedonluovutuksen edellytykset koetaan epäselviksi.

Ilmoitusvelvollisuus on erityisen ongelmallinen tilanteissa, joissa uhan uskottavuuden arviointi on vaikeaa. Hoitokontaktit voivat olla lyhyitä, ja potilas tai asiakas voi ilmaista esimerkiksi pikaistuksissaan, päihtyneenä tai psyykkisesti kuormittuneena asioita, joita hän ei tosiasiallisesti tarkoita tai joiden toteuttamiseen hänellä ei ole todellista aikomusta. Esimerkkinä voidaan mainita päiuvystystilanne, jossa päihtynyt henkilö huutelee uhkauksia ilman, että tilanteessa olisi havaittavissa konkreettista kykyä tai aikomusta toteuttaa uhkausta.

Ehdotettu "syytä epäillä" -kynnys jää sote-ammattilaisen näkökulmasta epäselväksi. Lakiesityksessä ei riittävästi kuvata, miten ammattilaisen tulee arvioida uhan uskottavuutta, konkreettisuutta tai vakavuutta. Erityisesti epäselväksi jää, milloin kyse on sellaisesta uhasta, joka synnyttää velvollisuuden ilmoittaa, ja milloin kyse on tilanteesta, jossa ilmoittaminen olisi edelleen vain mahdollista tai ei lainkaan tarpeellista.

Pidämme myös ongelmallisena ilmoitusvelvollisuuden sitomista rikoksiin, joista rikoslaisissa säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillaiset eivät ole oikeusoppineita, eikä heillä lähtökohtaisesti ole osaamista arvioida rikosnimikkeitä, rikosten tunnusmerkistöjä tai rangaistusasteikkoja. Käytännön asiakas- ja potilastilanteissa ammattilaiselta ei voida kohtuudella edellyttää sen arvioimista, mistä rikosnimikkeestä olisi oikeudellisesti kyse ja mikä kyseisen rikoksen enimmäisrangaistus olisi.

Pidämme välttämättömänä, että sosiaali- ja terveysministeriö laatii selkeät, kattavat ja käytännönläheiset ohjeistus- ja koulutusmateriaalit, mikäli sääntely etenee. Ohjeistuksen tulee olla sellaista, että se soveltuu käytännön työhön myös kiireisissä, epäselvissä ja tunnepitoisissa asiakas- ja potilastilanteissa. Sote-ammattilaiset eivät voi tilanteen ollessa päällä ryhtyä arvioimaan eri rikoslain rikosten tunnusmerkistöjä ja niiden välisiä eroja samalla tavalla kuin oikeudellisesti koulutetut henkilöt.

Esityksessä tulisi harkita ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvien tekojen rajaamista siten, että siitä poistetaan sellaiset rikosmuodot, joita sote-ammattilaisen voi olla erityisen vaikea tunnistaa potilaan tai asiakkaan kertomuksen perusteella. Tällaisia voivat olla esimerkiksi tappeluun osallistuminen, perusmuotoinen pahoinpitely ja heitteillepano. Näiden tunnistaminen voi olla käytännössä vaikeaa ilman oikeudellista koulutusta, erityisesti jos tieto perustuu potilaan tai asiakkaan epäselvään, tunnepitoiseen tai osittaiseen kuvaukseen.

Pidämme rajaa lisäksi matalana hoitosuhteen luottamuksen näkökulmasta. Velvollisuus ilmoittaa poliisille voi vaikuttaa siihen, mitä asiakkaat ja potilaat uskaltavat kertoa sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillisille. Erityisen huolestuttavaa tämä on mielenterveyspalveluissa, päihdepalveluissa, koulupsykologipalveluissa ja muissa tilanteissa, joissa henkilön on voitava puhua avoimesti myös vaikeista, häiritsevistä tai väkivaltaisista ajatuksista ilman, että jokainen ilmaisu johtaa automaattisesti viranomaisilmoituksen arviointiin.

On aiheellista kysyä, kenelle ihminen voi jatkossa kertoa esimerkiksi väkivaltafantasioista, impulssikontrollin vaikeuksista tai ahdistavista ajatuksista, jos hän ei uskalla kertoa niistä psykiatrilta, psykologille, koulupsykologille tai muulle sote-ammattilaiselle. Luottamuksen heikkeneminen voi

johtaa siihen, että henkilöt jättävät hakeutumatta avun piiriin tai eivät kerro olennaisia asioita hoidossaan. Tämä voi heikentää sekä potilas- ja asiakasturvallisuutta että yleistä turvallisuutta.

Näemme myös riskin kirjaamiskäytäntöjen muuttumisesta. Jos ammattilainen ei pidä ilmoituksen tekemistä tarpeellisena, mutta pelkää myöhempää arviota siitä, olisiko ilmoitusvelvollisuus kuitenkin täytynyt, hän saattaa jättää kirjaamatta potilaan tai asiakkaan esiin tuomia asioita tai kirjata niitä epätarkemmin. Tämä olisi ongelmallista hoidon jatkuvuuden, potilasturvallisuuden ja asiakirjojen luotettavuuden kannalta.

Kannamme lisäksi huolta siitä, että esityksessä lisättäisiin jälleen uusi velvollisuus sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle jo olemassa olevien lukuisten lakisääteisten velvoitteiden lisäksi. Jokainen uusi arviointi-, ilmoitus-, kirjaamis- ja konsultointivelvoite vie aikaa ja resursseja varsinaisesta hoito-, hoiva- ja asiakastyöstä. Tätä vaikutusta ei tule vähätellä. Jos ilmoitusvelvollisuus säädetään, tulee samalla arvioida realistisesti sen vaikutukset henkilöstön työmäärään ja varmistaa, ettei veloitetta lisätä ilman riittäviä resursseja, koulutusta ja organisatorista tukea.

Esitysluonnoksessa ei ole esitetty erillisiä sanktioita ilmoitusvelvollisuuden rikkomisesta. Pidämme tätä oikeana ratkaisuna. Sanktiouhka lisäisi entisestään varmuuden vuoksi tehtävien ilmoitusten riskiä ja voisi heikentää hoitosuhteen luottamusta. Vielä ongelmallisempaa olisi, jos palvelunantajalle syntyisi jonkinlainen vastuu siitä, että sen palveluksessa oleva yksittäinen sote-ammattilainen ei olisi yksittäisessä asiakas- tai potilastilanteessa noudattanut ilmoitusvelvollisuutta tavalla, jota myöhemmin arvioidaan toisin.

Esityksessä olisi hyvä tarkentaa palvelunantajan ja sen palveluksessa olevan työntekijän välistä vastuunjakoa niissä tilanteissa, joissa on velvoite ilmoittaa asiasta poliisille. Käytännön työssä on oltava selvää, miten ammattilainen voi toimia epäselvässä tilanteessa. Selvyyden vuoksi tulisi kirjata, että työntekijä ei syyllisty tietosuoja-rikkomukseen, salassapitovelvollisuuden rikkomiseen tai muuhun lainvastaiseen toimintaan, jos hän konsultoi saamansa tiedon perusteella esimerkiksi palvelunantajan juristia, esihenkilöä tai muuta organisaatiossa määriteltyä vastuuhenkilöä sen arvioimiseksi, täytyvätkö ilmoittamisen edellytykset. Samoin tulisi olla selvää, että tällaisissa tilanteissa tiedot voidaan organisaation sisällä siirtää sille taholle, joka tekee tai koordinoi ilmoituksen poliisille.

Lisäksi esityksessä tulisi tarkentaa, miten ilmoitusvelvollisuus soveltuu tilanteisiin, joissa uhan esittäjä on alle rikosoikeudellisen vastuukärrajan. Esimerkiksi kouluampumisuhkien tai muiden vakavien väkivaltauhkien osalta uhka voi olla erittäin vakava, vaikka uhan esittäjä ei ikänsä vuoksi voisi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen eikä hänelle voitaisi tuomita kahden vuoden rangaistusta. On epäselvää, arvioidaanko tällaisessa tilanteessa teon abstraktia rikosnimikettä ja sen enimmäisrangaistusta vai jääkö ilmoitusvelvollisuus soveltumatta rikosoikeudellisen vastuun puuttumisen vuoksi. Tämä on käytännön kannalta merkittävä kysymys, ja se tulisi ratkaista nimenomaisesti.

Lisäksi katsomme, että esityksessä tulisi kiinnittää huomattavasti enemmän huomiota siihen, mitä ilmoituksen tekemisen jälkeen käytännössä tapahtuu. Ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena tulisi olla uhkaavan teon estäminen ja henkilön ohjaaminen tarkoituksenmukaisen avun ja tuen piiriin, ei pelkästään tiedon siirtäminen poliisille. Erityisen ongelmallista olisi, jos henkilö kertoo esimerkiksi lääkärille, psykologille tai muulle ammattilaiselle häiritsevistä väkivalta-ajatuksista hakeakseen apua, minkä seurauksena asiasta ilmoitetaan poliisille, mutta lopputuloksena on ainoastaan poliisin kuuleminen tai muu kontrollitoimi ilman asianmukaista jatkotukea. Tällainen menettely voisi heikentää luottamusta sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja vähentää halukkuutta hakea apua jatkossa.

Sääntelyn valmistelussa tulisi siksi arvioida tarkemmin, millaiset toimintamallit varmistavat, että ilmoituksen kohteena oleva henkilö saa tarvittaessa riittävää tukea, hoitoa ja palveluohjausta. Samalla tulisi realistisesti arvioida poliisin mahdollisuudet reagoida ilmoituksiin nykyisillä resursseilla. Mikäli ilmoitusten määrä kasvaa, mutta viranomaisilla ei ole tosiasiallisia mahdollisuuksia tehdä muuta kuin todeta, ettei konkreettisiin toimiin voida ryhtyä ennen tilanteen kärjistymistä, ilmoitusvelvollisuuden lisäarvo jää epäselväksi. Ilmoitusvelvollisuutta ei tulisi säätää ilman selkeää suunnitelmaa siitä, miten ilmoitukset käsitellään, miten jatkotoimet määräytyvät ja miten sekä mahdollisen uhrin että ilmoituksen kohteena olevan henkilön turvallisuus ja avun saanti turvataan.

Kokonaisuutena katsomme, että ilmoitusvelvollisuus voi johtaa varmuuden vuoksi tehtäviin ilmoituksiin, ilmoitusten määrän kasvuun, poliisin ja sote-henkilöstön kuormittumiseen sekä hoitosuhteen luottamuksen heikkenemiseen ilman, että todellinen turvallisuus välttämättä paranee. Parempi ratkaisu olisi säilyttää ilmoittaminen oikeutena ja panostaa vahvasti koulutukseen, ohjeistukseen ja yhtenäisiin toimintamalleihin.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Ymmärrämme tarpeen sille, että poliisi voi tietyissä tilanteissa saada sosiaali- ja terveydenhuollosta välttämättömiä tietoja henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan arvioimiseksi ja uhkaavan teon estämiseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollolla ei välttämättä ole kokonaiskuvaa asiakkaan tai potilaan tilanteesta, eikä sote-toimija voi aina oma-aloitteisesti tunnistaa poliisin uhka-arvion kannalta merkityksellisiä tietoja.

Pidämme kuitenkin tärkeänä, että poliisin pyynnöstä tapahtuvan tiedonluovutuksen edellytykset määritellään mahdollisimman täsmällisesti. Esityksessä jää epäselväksi, millä tarkkuudella poliisin tulee perustella tietopyyntönsä ja mitä sote-toimijan odotetaan tämän perusteella arvioivan.

Tietopyynnön tulisi olla riittävän yksilöity ja perusteltu, jotta sote-toimija voi arvioida, mitä tietoja on välttämätöntä luovuttaa. Epäselväksi jää esimerkiksi, tuleeko poliisin ilmoittaa, minkälaisen henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan arvioinnista on kyse, minkälaisen teon estämiseksi tietoja pyydetään tai mitä tietoja poliisi pitää uhka-arvion kannalta välttämättöminä.

Pidämme tärkeänä, että sote-toimijan tehtävä rajataan selkeästi. Sote-toimija voi arvioida sitä, mitä tietopyynnön kannalta relevantteja ja välttämättömiä tietoja sillä on hallussaan. Sen sijaan sote-toimija ei voi arvioida poliisin toimien oikeasuhtaisuutta. Poliisin toimien oikeasuhtaisuuden arviointi edellyttäisi tietoja niistä seikoista, joiden perusteella poliisi on ryhtynyt uhka-arvioon tai muihin toimenpiteisiin. Näitä tietoja sote-toimijalla ei lähtökohtaisesti ole eikä sen tulekaan olla niiden arvioija.

Sote-toimijan arvioinnin tulisi siten rajautua siihen, onko pyyntö riittävästi yksilöity, liittyykö se laissa säädettyyn tarkoitukseen ja mitkä hallussa olevat tiedot ovat pyynnön kannalta välttämättömiä. Poliisin toimien oikeasuhtaisuuden valvonnan tulee tapahtua poliisitoimintaa koskevien valvonta- ja oikeussuojamekanismien kautta, ei sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonluovutus päätösten yhteydessä.

Lisäksi tulisi selkeyttää, millä tavalla tietoja käytännössä luovutetaan. Poliisin tietopyyntö voi käytännössä koskea esimerkiksi sitä, onko henkilön hoitokontakteissa tullut esiin väkivaltaisia uhkauksia, aggressiivista käyttäytymistä tai muita uhka-arvion kannalta olennaisia seikkoja.

Lähtökohtana tulisi olla, ettei koko potilas- tai asiakaskertomusta luovuteta, vaan ainoastaan pyynnön tarkoituksen kannalta välttämättömät ja rajatut tiedot.

Jos potilas- tai asiakaskontaktissa ei ole tullut esiin henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa koskevia tietoja, tulisi olla selvää, että vastaus voi olla tältä osin kielteinen eikä muita asiakas- tai potilastietoja tule luovuttaa. Myös tämä tulisi ohjeistaa selkeästi.

Huomioimme myös, että poliisin tiedonsaanti- ja toimivaltuuksia on viime aikoina laajennettu useissa eri lakihankkeissa. Yksittäisiä muutoksia arvioitaessa kokonaiskuva poliisin tiedonsaantioikeuksien laajenemisesta voi jäädä vaikeasti hahmotettavaksi. Pidämme tärkeänä, että eri lakihankkeiden yhteisvaikutuksia arvioidaan erityisesti perusoikeuksien, henkilötietojen suojan, potilas- ja asiakassalaisuuden sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoon kohdistuvan luottamuksen näkökulmasta.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Kannatamme esitystä siltä osin kuin siinä ehdotetaan palvelunantajalle oikeutta ilmoittaa poliisille työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta työntekijän pyynnöstä.

Pidämme tätä tarpeellisenä työntekijöiden oikeusturvan, työturvallisuuden ja työssä kohdattavan väkivallan ehkäisemisen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöihin kohdistuu työtehtävien vuoksi väkivaltaa, uhkailua ja muuta epäasiallista toimintaa. Kaikki työntekijät eivät välttämättä itse jaksaa, halua tai uskalla tehdä ilmoitusta poliisille, vaikka ilmoituksen tekeminen olisi perusteltua.

On tärkeää, että palvelunantaja voi työntekijän pyynnöstä tehdä ilmoituksen poliisille työntekijään kohdistuneesta rikosepäilystä. Tämä voi vähentää työntekijän kuormitusta ja parantaa työntekijän mahdollisuuksia käyttää oikeusturvakeinojaan.

Pidämme asianmukaisena sitä, että ilmoitusoikeus perustuisi työntekijän pyyntöön. Näin huomioidaan työntekijän oma asema asianomistajana ja hänen mahdollisuutensa vaikuttaa siihen, tehdäänkö asiasta ilmoitus.

Tältä osin pidämme esitystä kannatettavana.

Muut kommentit.

Katsomme, että esityksen keskeisin ongelma on se, että ilmoitusvelvollisuuden tarpeellisuutta ei ole perusteltu riittävästi suhteessa nykyiseen ilmoitusoikeuteen. Nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa jo ilmoittamisen vakavissa uhkatilanteissa. Ennen velvollisuuden säätämistä tulisi arvioida, voitaisiinko tavoitteet saavuttaa tehokkaammin ja perusoikeuksien kannalta vähemmän ongelmallisesti parantamalla nykyisen sääntelyn tunnettuutta ja soveltamista.

Pidämme välttämättömänä, että mikäli lakimuutos etenee, sen toimeenpanoon liitetään kattava valtakunnallinen ohjeistus ja koulutus. Ohjeistuksen tulisi sisältää ainakin konkreettiset esimerkit ilmoitusoikeuden ja ilmoitusvelvollisuuden soveltamisesta, ohjeet uhan uskottavuuden arviointiin,

ohjeet päihtyneenä, psyykkisessä kriisissä tai tunnekuohussa esitettyjen uhkausten arviointiin, ohjeet siitä, mitä tietoja poliisille voidaan luovuttaa, ohjeet kirjaamisesta, ohjeet siitä, miten toimitaan epäselvissä tilanteissa sekä ohjeet mahdollisista seuraamuksista, jos ilmoitusta ei tehdä.

Pidämme tärkeänä, että sääntelyn vaikutuksia seurataan erityisesti ilmoitusten määrän, ilmoitusten laadun ja osuvuuden, poliisin kuormituksen, sote-henkilöstön työmäärän, potilaiden ja asiakkaiden luottamuksen, hoitoon hakeutumisen, kirjaamiskäytäntöjen sekä yksityisen ja julkisen sektorin toimijoihin kohdistuvien vaikutusten näkökulmasta.

Kokonaisuutena katsomme, että esityksen tavoitteet ovat sinänsä kannatettavia, mutta oma-aloitteisen tiedonluovutusvelvollisuuden säätäminen ei ole tässä muodossa perusteltua. Ensisijaisena keinona tulisi olla nykyisen ilmoitusoikeuden vahvistaminen ohjeistuksen, koulutuksen ja yhtenäisten toimintamallien avulla.

Kajander Emma
Hyvinvointiala HALI ry